

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Zoonímia Histórico-comparativa: Denominações dos antílopes em bantu
Lima Santiago, J. de

Citation

Lima Santiago, J. de. (2020, February 26). *Zoonímia Histórico-comparativa: Denominações dos antílopes em bantu*. LOT dissertation series. LOT, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/85723>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/85723>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/85723> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Lima Santiago J. de

Title: Zoonímia Histórico-comparativa: Denominações dos antílopes em bantu

Issue Date: 2020-02-26

THESIS SAMENVATTING

Dit doctoraatsonderzoek, getiteld: Historisch-vergelijkende Zoönymie: Benamingen van de antilopen in de Bantoetalen, heeft tot doel de mogelijke cognaten te analyseren voor bepaalde antilooptsoorten in de Bantoe gemeenschappen, om de diachronische processen te identificeren die tot de sets van de huidige reflexen hebben gevoerd.

De thesis is gebaseerd op de basisprincipes van de Historisch-Vergelijkende Taalkunde (de vergelijkende methodologie), die het mogelijk maken om de gemeenschappelijke vooroudertaal te reconstrueren van de talen en/of dialecten beschouwd als behorende tot dezelfde taalfamilie. Via kwantitatief onderzoek zijn een groot aantal cognaten in een aanzienlijk aantal Bantoetalen en/of dialecten verzameld uit de bibliografische taalkundecollectie van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA).

Het onderzoek is ook van kwalitatieve aard, omdat men ondernomen heeft om recurrente linguïstische verschijnselen in de bestudeerde natuurlijke talen te analyseren en te begrijpen. Uit de dataset zijn ongeveer 174 voorstellen van 'stammen die bepaalde antilooptsoorten aanduiden geïdentificeerd, waaronder 62 voorstellen uit de BLR (2003) komen, 14 voorstellen gesuggereerd worden door Mouguiama & Hombert (2006) en ongeveer 98 stammen nieuw zijn.

Zo hebben de analyses die tijdens het onderzoek zijn uitgevoerd de taalkundige verdeling van de reeds bestaande stammen in de BLR (2003) aanzienlijk uitgebreid. Deze lexicale verrijking heeft het ook mogelijk gemaakt om ongeveer 33 stammen zowel segmentaal/suprasegmentaal als semantisch opnieuw te interpreteren en te corrigeren, inclusief enkele vormen die voorgesteld zijn door de onderzoekers Mouguiama en Hombert 2006 (cf. bijlage 1: overzichtstabel van de protovormen).

Hoofdstuk 1 laat zien, met behulp van een onomasiologische benadering, dat een groot aantal stammen dezelfde antiloopsoort benoemen in de Bantoe regio. Deze stammen zijn bijna synoniemen en worden in sommige gebieden waarschijnlijk gebruikt om het mannetje en/of het wijfje van sommige soorten te benoemen. Bijvoorbeeld, in Kituba (H10) en in Emakhuwa (P31), volgens de beschrijvingen van de auteurs, worden de substantieven *nse*/*nanshere* <°-céci/°-céti gebruikt om het mannetje van de *Philantomba monticola* soort te benoemen. In Songola (D24) is het substantief *ñkábi* het woord om de mannelijke *Tragelaphus spekei* antilooop te benoemen (cf. Ankei 1986:247), terwijl in Vungu (B403) het substantief *kaabi* de vrouwelijke *mbuundi* antilooop is (cf. Mouguiama & Hombert 2006:45).

- Het bestaan is aangetoond van verschillende variërende stammen die onregelmatigheden vertonen met betrekking tot de diachrone oorsprong van de fonemen, bijna altijd in de C₁ positie (cf. *-júmbì (9132)/°-cumbi ‘*Cephalophus nigrifrons*’; *-gùdòngù (4587)/*-kùdòngù (4692) en *-gabe (8828)/*-gabi (8829)/°-kabi ‘*Tragelaphus scriptus*’; *-jìbù (9149) ‘*Cephalophus sylvicator*’/°-cìbù ‘*Cephalophus dorsalis*’).
- Bepaalde vairërende stammen zijn geïdentificeerd die onregelmatigheden vertonen op het segmentale, suprasegmentale en semantische niveau (cf. *-pàmbí (8407) ‘*Cephalophus nigrifrons*’/*-bambi (8336) ‘*Sylvicapra grimmia*’; *-pòngò (6810) ‘*Tragelaphus scriptus*’/°-bòngò ‘*Tragelaphus euryceros*’; *-bìndí (7211) ‘*Cephalophus callipygus*, *Cephalophus nigrifrons*’/°-bìndí ‘*Cephalophus dorsalis*’). Ondanks de semantische veranderingen, en onregelmatigheden betreffende de oorsprong van de C₁, ga ik uit van een gemeenschappelijke oorsprong.
- Ik heb schijnbare variërende stammen gedemystificeerd, waarvan de fonologische evoluties van de fonemen niet tot dezelfde gemeenschappelijke stam kunnen worden herleid (cf. *-kudo (4684) ‘*Kobus ellipsiprymnus*’/ °-kido ‘*Tragelaphus strepsiceros*’; *-codongo (6993) ‘*Tragelaphus strepsiceros*’/

*-kodongo (7023) '*Hippotragus equinus*'; *-tèngú 7710 (3) '*Hippotragus equinus*'/ °-pèngú '*Hippotragus equinus*').

- Er zijn enkele hypothesen geformuleerd met betrekking tot de oorsprong van bepaalde variërende stammen (cf. *-búdúkú 4574/°-búdúgú/°-céci/°-cétı '*Philantomba monticola*'; *-gùdòngù 4587/*-kùdòngù 4692 '*Tragelaphus scriptus*').
- Hypothesen van de proto-bantoe oorsprong van bepaalde stammen met een taaldistributie in het grootste deel van de Bantoe regio zijn geformuleerd: (cf. *-kudo (4684) '*Kobus ellipsiprymnus*'; *-bùdì 370 '*Tragelaphus spekii*'; *-cèpú (533) '*Taurotragus oryx*'; *-pókù (2601) '*Taurotragus oryx*'; *-gabe 8828 (5) en *-gùdòngù 4587 (5) '*Tragelaphus scriptus*'). Er zijn ook reflexen van deze stammen in talen buiten Bantoe, met uitzondering van *-pókù (2601).
- Ik heb stammen geïdentificeerd enkel in het westelijke deel van de Bantoe regio (cf. *-kókó (3833) '*Tragelaphus scriptus*'; *-jùná (9108) '*Tragelaphus eurycerus*'; *-tuçi (5269) 'soort aquatische antiloopt'; *-pàngá (8712) '*Tragelaphus euryceros*').
- Enkele stammen zijn geïdentificeerd enkel in het oostelijke deel van de Bantoe regio (cf. *-kondi (6691) '*Alcelaphus buselaphus*'; *-tándadá (8576) '*Tragelaphus strepsiceros*'; *-tàmù (8220) '*Taurotragus oryx*').
- Er is vastgesteld dat er stammen bestaan met een regionale distributie. Dit wordt verklaard door de beperkte leefomgeving van bepaalde antilooptsoorten. (cf. °-cèpé '*Antidorcas marsupialis*'; °-cábè, °-bìjì '*Cephalophus callipygus*'; °-jumba '*Madoqua kirkii*').
- Er zijn enkele namen uit Afrikaanse talen die men ook in Indo-Europese talen vindt (cf. *-kudo (4684), °-tùtùnga '*Tragelaphus spekii*'; °-nyádà '*Tragelaphus angasi*'; °-pádanga '*Hippotragus niger*'; °-cécébe '*Damaliscus lunatus*'; *-pàdá (2355) '*Aepyceros melampus*'). In sommige gevallen is de oorsprong van de naam geïdentificeerd, bijvoorbeeld de naam *mpalanga*:

Hippotragus niger (°-pádanga < van Kimbundu (H21) (cf. Serrote João Major 2015:14). En het substantief ‘inyala: *Tragelaphus angasi*’ (°-nyádà) < van Isizulu (S42) (cf. Daeleman 1980:108).

- Het is gebleken dat het semantisch netwerk tussen de begrippen ‘vlees, dier, struik, hoorn, savanne, moeras, antilooop, jacht’ veelvoorkomend is in Bantoe. Dit rechtvaardigt het proces van nominale afleiding vanaf stammen die al zijn gereconstrueerd door de BLR (2003), zoals bijvoorbeeld de stammen °-tope ‘sitatunga antilooop’/reedbuck; *-bàbàdá (13) ‘*Tragelaphus scriptus*’; °-bòngò ‘*Tragelaphus eurycerus*’; °-cégé ‘*Cephalophus leucogaster*’ (cf. ook in bijlage *-nyàmà 3180 ‘dier, vlees’ en *-gòmbè 1434 (1) ‘koe’).

We hebben in dit hoofdstuk ook enkele stammen gepresenteerd die reduplicatie vertonen. Dit is een veelvoorkomend fenomeen in Bantoe, vooral in zoönymie. Er werd ondervonden dat:

- In de meeste gevallen is er een enkelvoudige stam, dat de status van de reduplicatie versterkt, behalve in het geval van de stammen °-cécébe ‘*Damaliscus lunatus*’; °-tùtùnga ‘*Tragelaphus spekei*’ en °-pedèdè ‘berg reedbuck’.
- Er is bevestigd dat het gedeeltelijke reduplicatieproces van de eerste syllabe productiever is dan de reduplicatie van de tweede syllabe (cf. *-bàbàdá (13) ‘*Tragelaphus scriptus*’; °-cécébe ‘*Damaliscus lunatus*’; °-tùtùnga ‘*Tragelaphus spekei*’). Dit wordt verklaard door de stabiliteit van de eerste syllabe₁, terwijl de tweede syllabe gevoeliger is voor fonologische processen (verlies/verandering van fonemen).
- Er is ook waargenomen dat de gereduplicateerde stammen in de meeste gevallen semantische problemen vertonen ten opzichte van de enkelvoudige stammen, met uitzondering van de stammen °-bàdá > *-bàbàdá ‘*Tragelaphus scriptus*’. Men kan dus aannemen dat sommige stammen lexicale innovaties zijn die gevormd zijn op basis van andere vormen al bestaand in de talen.

- In de meeste gevallen vertonen de geredupliceerde stammen een tonale versterking in relatie tot de oorspronkelijke stam, met uitzondering van de syam *-bàbàdá (13) < *-bàdá (9672).
- Reduplicatie heeft in ten minste drie gevallen duidelijk een verkleinwoordfunctie (cf. °-púdùpúdù ‘*Raphicerus campestris* /*Raphicerus sharpei*’/ *-gùdúdu ‘*Oreotragus oreotragus*’/ °-kuíkuí ‘*Ourebia ourebi*’). In de andere gevallen heeft reduplicatie puur een lexicale functie.
- Een geval is gevonden van de combinatie van het voorvoegsel van klasse 12/13 (ka-) met reduplicatie. Dit mechanisme wordt meestal gebruikt om kleine dieren te benoemen (verkleinwoordfunctie). In de talen van de Botatwe groep (M60), is de combinatie van het ‘kanga’ morfeem met reduplicatie een andere welbekende morfologische functie in de talen van deze groep, met de bedoeling de verkleinwoordfunctie te versterken. (Smith 1907:410) (cf. °-kuíkuí).

Met betrekking tot de semantiek van de stammen die in dit hoofdstuk naar voor worden geschoven, is gebleken dat in de meeste gevallen de problemen voortkomen uit een identificatiefout van de antiloopsoort, in het bijzonder uit gegevens afkomstig van taalkundige bronnen (cf. bijvoorbeeld het thema °-céndá ‘*Philantomba monticola*’; °-túndú ‘*Cephalophus silvicultor*’; *-kíá (1823) ‘*Sylvicapra grimmia*’; °-pónjà ‘*Raphicerus campestris*/*Raphicerus sharpei*’; *-cuada (4885) ‘*Nanger granti*’; °-pádanga ‘*Hippotragus niger*’). In sommige gevallen worden de semantische veranderingen echter verklaard door het feit dat sommige antiloopsoorten fysiek op elkaar lijken, tot dezelfde zoölogische classificaties behoren en/of in dezelfde regio leven. Dit is bijvoorbeeld het geval met het thema °-pètì dat vooral de ‘*Sylvicapra grimmia*’ gazelle benoemt, maar in sommige talen ook de ‘*Philantomba monticola*’ benoemt. Beide soorten behoren tot de ‘*Cephalophinae*’ familie, zijn klein en bewonen de zuidelijke regio van het Afrikaanse continent.

Hoofdstuk 2 zijn vanuit een semantische benadering verschillende stammen geïdentificeerd die wetenschappelijke identificatieproblemen vertonen.

Sommige productieve lexicale creatieprocessen in Bantoe die de semantische veranderingen triggeren en/of gedeeltelijk rechtvaardigen zijn geïdentificeerd, zoals het metafoor, de metathese en de semantische uitbreiding.

De primaire identificatie van bepaalde stammen maakte het mogelijk om de semantische motivaties te begrijpen, net als de polysemie, de semantische veranderingen en/of verkeerde identificaties.

In de meeste gevallen liggen de semantische motivaties voor de hand. Dit is bijvoorbeeld het geval met de stammen °-dòngò ‘soort van gestreept dier’ en °-kèngé ‘soort van gestreepte herbivoor’. Deze stammen duiden verschillende antilooptsoorten aan en soms zelfs dieren die tot andere zoölogische categorieën behoren, maar die de kleur van de vacht gemeen hebben (met strepen, vlekken, etc.).

- Stammen zijn besproken waarvan de semantische motivaties gerelateerd zijn aan gedragskenmerken en leefomgeving van de soort (cf. *-jidɪ (5767) ‘soort van aquatische antiloopt’/*-jóngò (9110) ‘soort van aquatisch dier’, zoals bijvoorbeeld de chevrotain, de kudu en de sitatunga).
- Andere lexicale creatieprocessen zijn aangetoond die de semantische veranderingen kunnen verklaren, zoals de metathese in relatie tot de al bestaande stammen in de BLR (2003). Bijvoorbeeld: °-budongo ‘soort van antiloopt’/°-bongodo ‘ezel, buffel’; °-pèdèmbè ‘soort van antiloopt’ <*-pembede (7574) ‘neushoorn’; *-codongo ‘*Tragelaphus strepsiceros*’ /°-congodo ‘neushoorn’.
- Sommige stammen zijn uitgelicht die een directe en/of indirecte formele en semantische relatie vestigen met werkwoorden die al zijn gereconstrueerd in de BLR (2003) (cf. *-bengeda (7657) ‘*Cephalophus leucogaster*/*Cephalophus callipygus*’ <*-bèng (151) ‘rood wezen’; *-congo (6839) ‘soort van kobus’ <*-cong (670) ‘verscherpen tot een punt’; °-dòngò ‘soort van gestreept dier’

< *dòng (1120) ‘verzamelen, opruimen, inpakken’; °-tóópè ‘moeras antiloo: sitatunga/reedbuck’ < *-tòp (7305) ‘duiken, doorweekt zijn’).

- De semantische veranderingen die in dit hoofdstuk worden vermeld, hebben een relatie met de heterogeniteit van de nominale klasse voorvoegsels (cf. *-cókú (9106) ‘*Cephalophus dorsalis/Cephalophus silvicultor*’; *-cunu (4205) ‘soort van antiloo’; °-kù má ‘soort van antiloo’).

Ondanks de moeilijkheid om de primaire betekenis van de stammen en semantische motivaties te achterhalen, werden enkele hypotheses en/of suggesties van betekenis geformuleerd en herzien, zoals bijvoorbeeld (cf. *-judi (5767), *-kongoni (6862) ‘soort van *Alcelaphinae* antiloo: gnou, hartbeest’; *-jóngò (9110), *-tuci (5269) ‘soort van aquatische antiloo’).

De stammen die in deze thesis worden besproken, zelfs als ze omstreden kunnen zijn voor sommige segmentale, suprasegmentale en semantische aspecten, dienen als ondersteunend materiaal voor de voortzetting van het onderzoek naar de nomenclatuur van de antilopen. Bovendien draagt het onderzoek bij tot de lexicale verrijking van de proto-bantoe en de historische implicaties ervan.